

Kes teeb, see jõuab

Intervjuu Alo Põldmäega

Alo Põldmäe fanaatilisest tööst Eesti klavereid otsides, leides ja vaatamiseks välja pannes on ilmselt kuulnud iga vähegi kultuurieluga kursis olev inimene, aga olen märganud, et sellest teavad needki, kes tegevad hoopis muus valdkonnas. Ent sära silmis käib ta igal pool ning pulbitseb energiast ja ideedest, kui temaga kusagil kokku trehivad ja kasvõi mõne sõna vahetad. Helilooja-Alo on samuti vormis ja ideedest tulvil. Selle üks eriti õnnelik õis puhkes soodsate asjaolude kokkulangemisel ja Emajõe ööbikute kaasabil möödunud suvel Tartus.

Lubatagu siinkohal ka üks isiklik emotsionaalne mälestus. Alo looming on mind korra täiesti tummaks löönud. Nimelt oli veel konservatooriumis õppides Merike Vaitmaa muusikakriitika aines tarvis ükskord midagi kirjutada Põldmäe balletist "Merineitsi". Kogu see sädelev ilu ja helisev maailm (ning Tukla võrratus keeles novell veel takkapihta) Lõi algajal kirjaneitsil suu lukku ja sõrmed sahtli vahele. Niisuguse fantaasiaküllase kõlapillerkaari iseloomustamiseks lihtsalt ei leidunud sõnu. Kui hakkas sügenema plaan teha Alost kaanelugu, olin muidugi kohe käsi. Oodatud jutuaajamine jäi siiski kahjuks ära ning intervjuu valmis olukorrast tulenevalt kirju vahetades.

Kuidas ootamatu karantiin sinu igapäevast elu on mõjutanud?

Kõigepealt mõjutas eriolukord minu asukohta - sõitsin Tartust ära "maapakku" oma suvekodusse, mis asub Lääne-Virumaal Kadrinas. Võtsin kuulda valitsuse soovitusi, et kellel vähegi võimalik, viibigu sel keerulisel ajal maal. Maal puutub inimestega vähem kokku ja saab palju olla aias ja looduses. Minul see võimalus on, sest tööl ma ei käi juba kolmandat aastat, elan üksi ja olen "vabakutseline" pensionär.

Tänavune varane kevad võimaldab juba päris palju tegeleda aiatööga. Looduses viibin siin peaaegu iga päev mitu tundi ja minu füüsiliselt küllaltki rasked rännakud kulgevad Kadrina külje all asuvates Neeruti mägedes, mida ka Kalevipoja künnivagudeks hüütakse. See sepikukujuliste järsunõlvaliste oosidega väga lainetav maastik pakub palju erakordset. Metsikut ürgmetsa meenutavates tihnikutes leidub palju omapärase kujuga puid. Siit leidsingi endale 13 aastat tagasi puudepildistamise hobi. Täna on Neeruti puude fotodest saanud kuus erinevat näitust, millest populaarsem on olnud "Neeruti muusikalised puud". Fotonäitused on väljas olnud enam kui sajas kohas, neist kaugemad paigad Kopenhaagen ja St Peterburg.

Mõnedki pooleliolevad asjad - helitööd ja kirjatükid - saan samuti

Muusika

01.05.2020 00:00

Virge Joamets

1,4,5,6,7,8,9,10,11,12

Rahvusoper Estonia

Ballett

Ooper

Muusikal

ära teha siinsamas Kadrinas. Loomulikult on asendamatuks abiliseks arvuti. Heliloomingut olen harjunud tegema klaveri juures. Sellega ka probleemi ei ole, sest siinses elamises on mul igasuguseid klavereid alates tahvelklaverist, pianiinodest ja lõpetades otsekeelestusega tiibklaveritega. Komponeerimiseks kasutan oma vana head sõpra, 1927. aastal Tallinnas valmistatud eesti pianiinot "K. Saar", mille ostsin 1975. aastal tunnustatud klaverimeistri Artur Kurmeti soovitusel.

Kadrina häärberi tüüpi maja ehitati 1912. aastal ja selle ostis endale I maailmasõja ajal minu emapoolne vanaisa Aleksander Krimm, kes oli Undla vallakirjutaja ja tegutses osanikuna "Viru" tärklisevabrikus. Ta on andnud suure panuse kohalikku ühis- ja kultuuritegevusse. Vanaisa algatusel ja eestvedamisel valmis 1930. aastal Kadrina rahvamaja - tänase päevani üks esinduslikumaid rahvamaju kogu Eestis. A. Krimmi kunagist elukohta märgib majal asetsev mälestustahvel, mille valmistamise initsiaator oli Neeruti selts. Mälestustahvel on majal ka isale-emale - kirjandusteadlastele Rudolf Põldmäele ja Aino Undla-Põldmäele, kes aastakümnete jooksul veetsid siin oma suved.

Oled pärit kultuurilooliselt väga põnevast perest. Kuidas isa-ema igapäevatöö teid omal ajal mõjutas, kui te õe ja vennaga alles kasvasite? Palju te sellest taipasite, millega nad tegelesid? Kuidas sa oma last oled kasvatanud ja kuidas see on mõjunud?

Eesti kultuuriloo uurimisega said isa ja ema taas tegelema hakata pärast Siberist koju saamist, kuhu olime küüditatud 1949. aastal. Siberis oli kirjandusteadlasest isa algul ametis inglise keele õpetajana, siis pioneeride majas nukuteatriringi ja küüditatud eestlastest rahvatantsutrupi juhina. Kirjandusteadlasest emale oli Siberis suureks abiks Tartu kõrgemast muusikakoolist saadud muusikaharidus (ema õppis laulmist) ja ta sai raske põllutöö asemel tegutseda muusikaõpetajana lastekodus. Pärast asumiselt Tartusse tagasi jõudmist seostus vanemate töö kirjandusmuuseumis ärkamisaja tegelaste tegevuse uurimisega. Vend Jaaku mõjutasid isa ja ema uurimused otseselt, temast sai samuti filoloog ja spetsialist eesti luuleteooria alal. Minu muusikuks saamise juures oli otsustav roll emal, sest tema nägi juba Siberi aastail, et mul on muusikasoont. Kuid seal polnud võimalik muusikat õppida ja kohe, kui olime kodumaal tagasi, sain eraviisiliselt hakata käima klaveritundides suurte kogemustega pedagoogi Aleksandra Sarve juures, kes oli siis Tartu muusikakooli direktor.

Isa ja ema omavahelised, vahel päris ägedaks minevad kirjanduslikud arutelud keerlesid ikka Koidula, Jannseni, Hurda, Jakobsoni või Suburgi tegemiste ümber. Ema spetsialiseerus Koidulale ja Suburgile, isa Hurdale ja Jakobsonile. Kui hakkas

lähemena I üldlalupeo 100. aastapäev, keskendusid isa uurimused laulupeoraamatule (mis on tänini ainuke laulupeo põhjalik käsitus) ja mõlema uurimisteemad ristusid väga tihedalt, nii et mitme aasta jooksul saime kõik - mina, õde Mare ja vend Jaak -, aimu laulupeo kui kultuuriloolise tähtsündmuse rollist. Pool aastat enne Siberist äratulekut sündis meie perre õde Mare. Tema edasine elukäik käis algul minu jälgedes (ta lõpetas heliloojana Tallinna konservatooriumi), edasi õppis Tartu ülikoolis ajakirjandust ja põhitegevus möödus muusikateadlasena. Mare oli Eesti muusika infokeskuse alusepanija ja selle esimene direktor. Minu tütre Heleni elukutsevalik läks päris loomulikku rada mööda ja valiku kujundas meie kodus valitsenud muusikaline õhustik. Ka Heleni ema, minu teatriloolasest eksabikaasa Mall Põldmäe on suhtunud muusikasse suure austusega ja nii järgnesid Heleni klaveriõpingud Tallinna muusikakeskkoolis ja hiljem kahe USA ülikooli muusikaosakonnas. Praegu töötab Helen rahvusraamatukogu muusikaosakonnas, klaverimänguoskust rakendab Tallinna muusikakeskkoolis ja mitme Tallinna koori juures.

Sinu viimane töökoht oli vist Elleri kool, kui ma ei eksi, olid seal heliloomingu õpetaja. Oled seda tööd teinud aastakümneid. Kuidas heliloomingu õpetamine ikkagi käib, mida te seal tunnis teete?

Heliloomingu õpetaja olin kokku 34 aastat, neist viimased kaheksa Elleri muusikakoolis, kohas, kus minu õpetaja Heino Eller oli heliloomingu õppejõud Eesti vabariigi ajal, aastail 1920-1940. See amet on mulle palju pakkunud. Kuna keskastme muusikakoolides on kompositsiooni eriala suhteliselt uus nähtus, siis pidi mitmeid asju õpetamismetoodika osas ise leiutama. See oli tõeline loominguuline tegevus. Iga õpilase loovusaste on ju erinev, seepärast oli oluline igale õpilasele läheneda temale sobiva nurga alt. See tegi iga tunni originaalseks ja andis ruumi fantaasialennule. Mõnegi õpilasega olid tunnid nii huvitavad, et hakkasin mõnestki asjast rohkem huvituma või isegi paremini aru saama.

Tunni põhiline sisu on olnud õpilase loodud uue pala analüüs ja võimalikud paremad lahendused. Kuid lahenduste variante on ju piiramatu arv. Paljud õpilased toovad tundi uued teosed arvutisse sisestatult ja nii käibki nende analüüs ja läbikuulamine arvuti vahendusel. Oma aja on tundides võtnud nende pillide tutvustused, millisele õpilane parajasti muusikat kirjutama hakkab. Aega olen jätnud sellekski, et õpilastega rääkida muusikasündmustest, nende hobidest, eluprobleemidestki.

Kas hoiad oma õpilaste tegemistel ka hiljem silma peal? Kes on sinu juures õppinud?

Kõikidel õpilastel ei ole jõudnud silma peal hoida, sest neid on olnud erinevates koolides - Tallinna muusikakeskkoolis, Otsa, Elleri, Nõmme ja Saku muusikakoolis - ligi sada. Varasema aja õpilastest olen rohkem kursis Tõnu Kõrvitsa, Helena Tulve, Pärt Uusbergi, Kristjan Kõrveri, Aare Kruusimäe, Liis Viira ja Astra Susi loominguga. Elleri muusikakooli õpilaste tegemistega olen saanud rohkem kursis olla väikese ajaühiku möödumise tõttu. Neist mitmed olid ja on jätkuvalt huvitavad isiksused - Gerta Raidma, Marta-Liisa Talvet, Kaisa Kuslapuu, Johannes Vallikivi, mitmed on silma paistnud lisaks heliloomingule ka mõnel teisel alal, näiteks Anni Avi meedikuna, Karl Joosep Pihel semiootikuna, Liisa Hõbepappel (Hõbe) muusikaajakirjanikuna, Algis Pauljukaitis aktiivse pianisti ja helirežissöörina Eesti Raadios.

Kas õpetajatöö on kuidagi kandunud ka heliloomingusse või seda kuidagi mõjutanud?

Heliloominguga tegelemisele on kindlat mõjutust andnud noortega suhtlemisest saadav energia, nende avaliolek avastusteks, enesestmõistetav lähenemine heliloomingu uuendustesse. Õpilased ja nendega suhtlemine on hoidnud vaimu erksana. Mõneltki õpilaselt olen saanud ülevaate noortele enim huvi pakkuvatest heliloojatest, nende lemmikutest, kellest on eeskuju võetud. Lisaks tavapärasele klassitöö raames helitööde läbivaatamisele olen oluliseks pidanud, et noored tooksid tundi ka omal algatusel kirjutatud teoseid ja et nad oleksid aktiivsed oma uue loomingu esitamiste osas, suhtleksid interpretidega. Rida aastaid olin Eesti muusika päevade raames noorte heliloojate kontserdi korraldaja. Seal said publiku ees ettekande kõikide keskastme muusikakoolide aktiivsemate noorheliloojate uudisteosed.

Õpetajatöö ja heliloomingu põimumisest annab omapärasel moel pildi minu kutsumine resideerivaks heliloojaks Lasnamäe muusikakooli 2017/18. õppeaastal. Selline residenthelilooja statuut muusikakoolis oli Eestis esmakordne ja kujunes päris põnevaks. Olin üheaegselt nii helilooja kui pedagoog. Mõnel puhul ka enese harija, näiteks akordioni- või eufooniumipala kirjutamisel. Kokku telliti minult üheksa helitööd ja just sellistele pillidele ning koosseisudele, millistele on vähem repertuaari. Lood kirjutasin konkreetsetele esinejatele ja käisin õpilastega koos tundides, uurisin nende mängumaneeri, võimekust, küsisin, millise temaatikaga või karakteriga pala keegi sooviks. Tutvustasin poolleiolevaid lugusid õpilaste tundides ja arutasime koos õpetajatega lugude raskusastet, vastava pilli mänguvõimalusi jm. See oli noortele mõeldud loomingu tõeline laboratoorium ja värske loomingu elamus! Kogu ettevõtmine tipnes autorikontserdiga Lasnamäe muusikakoolis, kus õpilaste esituses kõlasid

esiettekanedes residentuuri ajal kirjutatud helitööd. Olen Lasnamäe muusikakoolile sellise võimaluse eest väga tänulik ning eriline tänu direktor Erika Jefimovale ning õpetajatele Sirje Mõttusele ja Tiina Vurmale.

Kunas ja kuidas tekkis idee asutada klaverimuuseum? Mis seisus see praegu on?

Idee klaverimuuseumi asutamiseks tekkis 2004. aastal, kui olin stipendiaadina Saksamaal. Lübecki keskraamatukogus tutvusin 2000. aastal ilmunud saksa klaverileksikoniga, kus oli andmeid maailma ligi 12 000 klaverimargi kohta. Meie au ja uhkuse, "Estonia" tiibklaveri valmistamise kohaks oli seal märgitud "Moskau-Russland"! Siit saingi algtõuke klaverimuuseumi loomiseks. Võib öelda, et muuseum sai loodud kiusu pärast ja soovisin selle kaudu tõestada ja teadvustada võimalikult suurelt, et Eesti on väljapaistev klaveriehituse maa, kus lisaks "Estonia" tiibklaverile on 240 aasta jooksul valmistatud (tänapäevase seisuga) 93 erineva nimetusega klaverimudelit.

Eesti rahvuslik klaverimuuseum sai juriidilise kinnituse 2005. aastal ja seni on muuseum tegelnud põhiliselt eksponaatide muretsemise ja klaverinäituste korraldamisega. Helme mõisa plaanitud püsiekspositsiooni pole õnnestunud avada, küll aga saime avada 2013. aastal Tartumaal Ernst Hiisi sünnikohas Luunjas klaverimuuseumi Hiisi-nimelise filiaali.

Praegune seis on selline, et Lõuna-Eesti ühte renoveeritavasse mõisa on suur lootus saada klaverimuuseumile uus pidepunkt (mõisa nime ei avalikusta enne, kui juriidilised asjad on joones). Loodetavasti saame välja praegusest patiseisust, mis on tekkinud seetõttu, et Helme mõisahoone renoveerimiseks EAS-i kaudu taotletud raha ei eraldatud ja et hiljutise haldusreformi käigus liideti neli valda ning uue, ühendatud Tõrva valla huviorbiiti klaverimuuseum enam ei kuulu. Klaverimuuseumi ühe asutaja ja muuseumi juhatuse liikmena koostangi praegu "maapaos" uut klaverite ekspositsiooni kava.

Sinu klaverinäituste väga värvikas osa on olnud klaverite leidmisega seotud seigad, samuti pilli enda lugu, tema seisundit puudutavad küsimused jne. Kas sellest tööst ja ei ole plaanis raamatut kokku panna, et väärtuslik materjal kaotsi ei läheks?

Tõepoolest, klaverite otsimise ja põnevate eksemplaride leidmisega seostub mitmeid haruldasi lugusid, mis vääriksid kirjapanemist. Klaverilugude lühikokkuvõtted kannan küll klaverite andmepanka, kus tänapäevase seisuga on andmeid ligi 1000 klaveri kohta.

Klaverite leidmisi ma võrdlen arheoloogi tööga - kus aga labida maasse lööd, seal võib midagi leida. Kõik sõltub enda aktiivsusest

ja ka konkreetsest vajadusest või isegi soovist midagi põnevat leida. Aastas kahe-kolme senitundmatu eesti klaveri leidmine on kujunenud päris tavaliseks nähtuseks. Mõnikord on klaveritega kohtumine seotud parajate üllatuste või isegi ehmatustega. Nii juhtus tiibklaveriga "Hermann Koch", kui selgus, et sellel on mehhanism tagurpidi - keeled kõlalaua all, mitte kõlalaua kohal nagu tavaliselt. Tuli välja, et see on eksperimentaaleksemplar, et katsetada kõla liikumist, sest heli põrkub kõigepealt vastu põrandat ja alles siis lakke.

Või XVIII sajandi lõpust pärineva tundmatu meistri haamerklaveri leidmine Räpina lähedal asuvast talust. Pikk, puuraami ja nelja jalaga tiibklaver oli nii kerge, et tõstisime selle kaubikusse kahe mehega - autojuht ja mina!

Omaette maailma kujutavad endast nn nimelised klaverid. Muuseumil on näiteks: renoveeritud tiibklaver "J. Becker", mis kuulunud Tartu ülikooli rektorile, peapiiskop Johan Kõpule (annetaja Mari Kõpp); vene tsaaride Aleksander II ja Nikolai I eestlasest ihuarstile Philipp Karelli perele ja hiljem teatrikunstnik Mari-Liis Külale kuulunud tiibklaver "Bechstein"; Artur Kurmeti käsitsi valmistatud portatiivne klaver-klavessiin (Maire Kurmeti annetus); helilooja Eduard Ojale ja hiljem Arbo Valdmale kuulunud eesti tahvelklaver "Hasse"; Ernst Hiisi Peterburis ca 1910. aastal valmistatud pianiino "Ihse", mis on kuulunud Aurora ja Johannes Semperile ning nende pianistist tütrele Lilian Semperile (perekond Kiviste annetus) jpm. Ka deponeeritud klaverite hulgas on haruldusi; 1855 Tartus valmistatud tiibklaver "O. D. Wenzel"; kaunis ampiirstiilis tiibklaver "Bechstein", mille omanik oli akadeemik Harald Keres; tiibklaver "Stehling", mis oli Rudolf Tobiase pill ja millel ta lõi oma suurteose, oratooriumi "Joonase lähetamine".

Kuidas näiteks Karelli klaver siis Eestisse jõudis, või kuidas sai Oja klaver Valdma valdusse? Missugune on omale kõige huvitavam või armsam leid?

Saksa tiibklaver "J. Bechstein" kuulus 1880. aastail Philipp Karelli perele Peterburis. Kuna Mari-Liis Küla pärineb Karellide suguvõsast, siis tema vanemad said Eesti vabariigi algaastail toimetada klaveri Tallinnasse ja pill oli kuni viimase ajani M.-L. Küla omand. Klaveri annetas klaverimuuseumile tema poeg Ivar Ojalo. Tartu klaverimeistri Friedrich Wilhelm Hasse ca 1840. aastail valmistatud tahvelklaveri müüs Eduard Oja 1930. aastate keskel Arved Valdmale, pianist Arbo Valdma isale. Klaver oli Pärnus Arbo harjutuspilliks aastani 1958, kuni tema õppima asumiseni Tallinnasse. Aastast 1972 on A. Valdma elanud välismaal, viimastel aastakümnetel Saksamaal ning töötanud klaveriprofessorina Kölnis, klaver jäi aga Eestisse. Neli aastat tagasi otsustas Arbo Valdma annetada selle klaverimuuseumile.

Oma klaverileidudest huvitavaimaks pean Ernst Hiisi 1934. aastal valmistatud pianinot "J. Becker". Sellise Peterburi kuulsa klaverifirma nime kasutamine oma klaverite juures on üks põnevamaid saladusi (või ärilisi trikke), mis eesti klaveriehituses kasutatud.

Minu üks lemmikpille on pianino "A. Öeberg", mis on valmistatud Tallinnas ca 1923. aastal. Meistriks Aleksander Öeberg junior, kes valmistab klavereid kuni 1917. aastani Moskvas. Ta oli oma isa, Tallinnas sündinud ja Venemaal klavereid valmistanud Aleksander Öeberg senior i mantlipärija. Kuna nõukogude võim lõpetas eraklaveritootmised, tuli A. Öeberg junior äsja väljakuulutatud Eesti vabariiki ja asutas siin taas oma klaveritööstuse. Pianino annetas muuseumile Pärnus tegutsev klaverimeister Paul Jõgi.

Kust sai alguse huvi Ludvig Juhti vastu? Oled temast palju kirjutanud ja kuuldavasti hakkab nüüd trükki minema lausa raamat.

See on olnud minu kui muusikaloolase suurim töö, mis sai alguse tänu kauaaegsele töötamisele Eesti teatri- ja muusikamuuseumis. Raamat "Kalevipoeg kontrabassiga" käsitleb kuulsa eesti kontrabassikunstniku Ludvig Juhti (1894-1957) eluja loominguteed. Mul vedas, et enne Kadrinasse tulekut jõudsin Tallinnas kohtuda raamatu toimetaja, muusikateadlase Aare Tooliga. Nüüd saame koos arvuti teel raamatu finišisse viia.

Siberis oldud ajal polnud mul võimalik muusikaõpinguid alustada ja nii olin kaotanud mitu aastat. Et aega tasa teha ja mind innustada, seadis ema eeskujuks kahte Ludvigit - Ludwig van Beethovenit ja Ludvig Juhti. Beethovenist teadsin juba varem, aga Juhtist polnud aimugi.

Juhti tõi ema eeskujuks kui eriliste sihiseadmistega muusikut, kes saavutas kontrabassiga maailmataseme tänu visale tööle ja järjekindlusele. Ema mälestused Juhtist pärinesid õpinguajast Tartu kõrgemas muusikakoolis ja 1935. aasta kontserdist Vanemuises. Juht oli aasta varem asunud elama USA-sse ja külastas suvise puhkuse ajal kodumaad.

Sattusin tööle muuseumisse ajal, kui oli tulemas L. Juhti 100. sünniaastapäev. Minu peale jäi Juhti helitööde kontserdi korraldamine. Sellega seoses võtsin ühendust paljude väliseesti muusikute ja kultuurisfääri töötajatega, kelle kaudu hakkas muuseumisse kogunema väärtuslikku materjali maailmas palju laineid löönud eesti muusikust, kelle elutööst ei teatud Eestis kuigi palju, sest nõukogude režiim võrdsustas väliseestlasi kodumaa reetjatega. Pärast seda, kui USA-st Eestisse elama asunud Aino Järvesoo annetas muuseumile L. Juhti enda koostatud kaks suurt, ligi 1000-leheküljelist albumit, scrape-book'i, kus oli arvukalt kontserdikavu, arvustusi ja fotosid, sündiski otsus, et Juhtist pean kirjutama elulooraamatu. Tulevasele raamatule jõudsin 1996.

aastal tellida sissejuhatava kaaskirja Juhti sõbralt ja võitluskaaslaselt, Eesti peakonsulilt saadiku ülesannetes USA-s Ernst Jaaksonilt (Jaakson suri 1998).

Möödunud juubelilaulupeo liginedes avaldasid peamiselt Tartu Postimehes, aga ka mujal üle tosina põneva kultuuriloolise artikli laulupidude traditsiooni tekkest ja kujunemisest. Kuidas selle teemani jõudsid? Missugused teemad eesti kultuuriloos veel eriliselt köidavad ja kas millestki oleks veel mõeldav samas mahus kirjutada?

Laulupeo teema on huvi pakkunud mulle aastakümneid. Esimesed mõjutused sain isalt, eriti tema raamatu "I Eesti üldlaulupidu" ilmumise järel 1969. aastal. Muusikamuuseumis töötades huvi süvenes ja nüüd, laulupeo 150. tähtpäevaga seotult tuli see selgemalt pinnale nii artiklite kui ooperi näol.

Kõitvaid teemasid uurimusteks on eesti kultuuriloos palju. Mulle on praegu lähedasem meie klaveriehitus ja sellega seonduv. Hea võimalus tähtsustada seda teemat on aastal 2022, kui on meie klaveriehituse grand oid m a n i Ernst Hiisi 150. sünniaastapäev.

Millised tegevusi on sinu igapäevane elu viimastel aastatel veel sisaldanud?

Minu senine Tartu viimaste aastate igapäevaelu on kulgenud üsna aktiivselt heliloomingu ja reisimise lainel. Viimase aja loomingus on rõhk olnud klaverimuusikal, eriti seotuna Tartu huvitavamate objektide ja Eesti maastikega. Kümneosaline klaveritsükkel "Tartu pildid" ilmus 2019. a lõpus ka trükisena kirjastuses SP Muusika. Klaveritsüklist "Eesti maastikud" on seni valminud kaheksa osa, neist kolm viimast ("Suure-Taevaskoja kajakad", "Hüpassaare rabas" ja "Ööbikuorg") valmisid jaapani pianisti Yuko Yoshioka tellimusel ja olid esiettekandel Tokios 13. juulil 2018 Eesti vabariigi 100. aastapäeva tähistaval pidulikul eesti muusika kontserdil. Peaaegu aasta kulus kammerooperi "Emajõe ööbikud" komponeerimisele ja oli suur rõõm selle väljatoomisel töötada koos Tartu Uue Teatri ja lavastaja Ivar Põlluga.

Saite lavastaja Ivar Põlluga selle ooperi eest - igati ärateenitult - ka auhinna. Räägi palun sellest tööst. Ja kuidas on käinud sinu teiste lavateoste käsi?

Jah, saime Ivar Põlluga Eesti rahvuskultuuri fondi Siim ja Kristi Kallase allfondi stipendiumi, millega tunnustatakse lavateoseid, mis tähtsustavad eesti kultuurisüdamusi või eesti kultuuri olulisi tegelasi.

Laulupeoteemalise ooperi sünd on mõtteliselt seotud minu ema ja

Gustav Ernesaksa ning ilmselt Vanemuise teatri koostöös algatatud laulupeooperiga, mille kavandamist alustati ca 1965. aastal ja see pidi seostuma läheneva I üldlaulupeo 100. aastapäevaga 1969. aastal. Ema ülesandeks jäi kirjutada libreto. Töö algas, aga jäi pooleli. Üheks põhjuseks oli tõenäoliselt erinevad arusaamad laulupeoloo kontseptsioonist. Ooperit lõpetava ja üldistava lõpuaaria pidi esitama Carl Robert Jakobson. Tänapäeval teame, et I laulupeo peakorraldus oli Jannseni ja Koidula õlgadel. Jakobson oli laulupeoga hoopiski opositsioonis ja tegi kõik selleks, et pidu ära jääks. Nõukogude ideoloogia seisukohalt pidi aga Jakobsoni roll igal juhul juhtiv olema. Küllap sellised ideoloogilised momendid said töö lõpetamata jäämise juures otsustavaks (need täpsustatud andmed tööst libretoga ilmsid siin “maapaos” suvekodu raamatukogu korrastades, leidsin need just neil päevil ühest ema päevikust).

Kui lähenes I üldlaulupeo 150 aasta juubel, tuli eredalt meelde ema ja Ernesaksa kunagi alustatud töö. Otsustasingi selle teema taas käsile võtta. Tore dasti haakusid libretistidena Leelo Tungal ja Rein Veidemann. Pakkusin ooperit Vanemuisele, aga kuna teatri plaan oli kaugemale ette ära seatud, laulupeo juubel aga peagi ukse ees, siis sain meeldiva üllatuse osaliseks, kui Tartu Uuelt Teatrilt tuli kiri, et ooper on võetud tööplaani ja peab välja tulema enne Tartu laulupidu. Nii läkski.

Algas kibekiire komponeerimine. Tore koostöö oli Tartu Noortekooriga ja selle dirigendi Markus Leppojaga, kes oli kogu etenduse dirigent ja kunstiline juht. Algusest peale mõtlesin Lydia Koidulaks Maria Listrat, kes võttis seda osatäitmist erilisel sooja südamega ja tegi imetoreda rolli. Laulma sai pandud kõik olulisemad I laulupeoga seotud tegelased: Jannsen ja tema pere, Kunileid, Hurt, Wirkhaus, Jakobson ...

Olen ooperilainel jätkuvaltki ning mõtted ja kavandivariandid keerlevad praegu mitme süžeevaliku vahel.

Lisaks “Emajõe ööbikutele” olen varem loonud veel kolm kammerooperit. Neist on mõndagi meenutada. Näiteks “Raeooperi” lavastas Estonias Arne Mikk ja libreto kirjutas Jaan Kross. Ooper lavastati Tallinna raekojas, seal, kus selle keskaegne tegevus toimuski. Tükk käis ka ringreisil mööda Eestit ja seda mängiti mitmes vanas raekojas, näiteks Tartus ja Kuressaares.

“Depressioon baaris” tuli lavale Von Krahli teatris, libretist ja lavastaja oli Toomas Hussar. Ooper jutustab ühel uurimislavastusel toimuvast, mille meeskond on nakatunud ohtlikku viirusesse ja ükski riik ei lase laeva oma sadamasse. Tänapäeval väga aktuaalne teema! Solistide saateansambliks oli Tallinna saksofonikvartett, kvarteti liikmed osalesid ka etenduse käigus - laeva kotermannidena.

Mono-kammerooperi “Kontrabass - kuningatütar” libreto tegi šveitsi kirjaniku Patrick Süskindi näidendi “Kontrabass” ainetel Enn

Vetemaa, lavastas Hardi Volmer. Seda mängiti Eesti muusika päevade raames muusikaakadeemia kammersaalis. Esietendusel juhtus üpris närvikõditav vahejuhtum. Ooperi lõpus peab kontrabassimängija loobuma oma pillist ja lahkumise märgiks suudleb seda kolm korda. Ja sünnib ime - kontrabassist saab kuningatütar. Stseen toimus vanal raudvoodil, valgus võeti maha ja sel ajal vahetusid kontrabassi ja kuningatütre osatäitja kohad. Kiire tegevuse tulemusel vajas aga raudvoodi suure pauguga kokku. Minust käis välgusähvatus läbi - nüüd on kontrabass kindlasti purunenud. Väikese pausi järel süttis jälle valgus, Villu Valdmaa peaosalisena ja Margarethe Fischer kuningatütrena esitasid lõpudueti, rahvas plaksutas, esinejad kummardasid ja kõik oli normis. Keegi polnud aru saanud, et pimeduse varjus olid toimunud ohtlikud sündmused. Õnneks olid kokkuvajunud voodilt põrandale kukkunud laulja ja kontrabass terved.

Oled olnud noorena kõva matkaja. Millised on olnud eredamad hetked ja põnevamad kohad? Kuhu ja kuidas oled viimastel aegadel reisinud ja kuidas see on loomingusse jõudnud? Kas on mõni unistuste koht, kus tahaksid kindlasti ära käia?

Matkamise pisiku sain Tartu muusikakoolis õppimise aegu tunnustatud pedagoogilt Elmar Einastolt. Nelja E. Einasto lapsega - Jaani, Andrese, Kersti (Sumera) ja Reinuga olen suhelnud hulk aastaid hiljemgi ja olen nendega osalenud õige mitmel pikemal matkal. Elmar Einasto juhtimisel osalesin 1965. aastal kuus nädalat kestnud Kesk-Aasia ekspeditsioonil, kus Tjan-Šani mägedes sain maigu suhu mägimatkamise võludest. Tallinna konservatooriumis õppimise ajal moodustus meil mägimatkajate grupp, käisime isegi mägimatka koolis. Matkasime Kaukaasias ja korduvalt Pamiiri erinevates mäestikuoõlmedes (Matša, Fan, Tsentraal-Pamiir). 15-aastase pausi järel tuli uus ring - mägimatkad Kaukasuse mägedesse ja palju põnevust pakkunud spetsiifilised reisid Kamtšatka poolsaare ja Kuriili saarte vulkaanidele. Siit pärinebki eriline huvi vulkaanide vastu.

Viimase kahe-kolme aasta rännakud on mind jällegi viinud vulkaanidega seotud paikadesse. Vulkaanilisel Vahemere saarel nimega Thera (Santorini) sai käidud lausa kolm korda, neist üks, 2018. aasta alguses, kujutas endast poolteist kuud kestnud "loomingulist talvitumist", mille järel valmis suurteos marimbafonüe "Atlantise jälgedes". Huvi müütilise Atlantise vastu on järjest süvenenud ja seda eriti Theral viibimise ajal, sest mitmed teooriad ja päris loogilised märgid viitavad sellele, et Thera võis olla üks osa Atlantise riigist ja just selle saare kõigi aegade suurim vulkaanipurse ca 1400 aastat e.m.a. võis hävitada Atlantise, kuid reaalselt ja teadaolevalt hävitas nii Thera saare enda kui kogu minose kultuuri, mille keskus oli Kreeta.

Vulkaanidega seostusid hiljutised reisid Islandile ja Sitsiiliasse (Etna vulkaan).

Kolme viimase aasta sees olen reisivaimustust kogunud veel mitmel pool - Kreekas (imeline Delii, kuhu tahaks tagasi minna!), eraldi reis Kreeta saarele, Malta, võrratud elamused Vana-Kreeka tsivilisatsioonist Türgis (Efesos, Pergamon, Trooja) ja kõige viimane - Prantsusmaa, Provence, kus erilisust pakkus minu ühe lemmikkunstniku Vincent van Goghiga seotud paikade külastamine.

Reisimuljete põhjal on sündinud mitmed teosed. Esimene neist oli op. 1 helitöö "Kaks ornament" oboele ja kammerorkestrile, Tjan-Šanis kogetud liustike salapärase maailma muusikaline kajastus. Kahele klaverile kirjutatud süiti "Loire'i lossid" inspireerisid imelised Loire'i jõe oru renessansiaja lossid Prantsusmaal. Või siis eelmainitud vulkaanisaare Thera külastuse muljeist sündinud teos "Atlantise jälgedes". Provence'i meeleolud kajastuvad 3-osalises süidis "Rännakud I".

Meie oma Eestimaa on täis looduskauneid kohti ja neid avastan enda jaoks pidevalt juurde. Muusikalised läbielamised külastustest emotsioone ergutavatesse kohtadesse leiavad väljundi veel poolleiolevas klaveritsükli "Eesti maastikud".

Unistuseks on viibida pikemalt mõnes mägikülas Austria või Prantsusmaa Alpides, et rahulikult sisse elada kõrgmäestiku erilisse maailma.

Oled neid haruldasi inimesi, kes õppinud veel Heino Elleri juures. Mida teha, et tema panus saaks vääriliselt jäädvustatud? Muusikud üldiselt küll hindavad tema tegevust, aga meie kultuuriruumis tema mälestus vist siiski vääriliselt ei kajastu, või ma eksin? Minu meelest on kuidagi veider, et Elleri büst on küll Tallinnas, aga sealgi sootuks Otsa kooli ees ... Kuidagi juhuslik valik, et noh, paneme kuskile...

See, et sain olla ühe eesti muusika säravaima klassiku, Heino Elleri õpilane, on suur õnn. Olen õige mitmeid Elleri tõeterasid ja nõuandeid järjepidevusena edasi andnud ka oma õpilastele. Kasvõi seda soovitusi, et muusika loomisel ei või pikka vahet pidada. Eller ütles ikka, et kirjuta iga päev kas või kaks takti, vaata kui palju see aastaga kokku teeb!

Arvan, et meie muusikud on hinnanud Elleri muusikapärandit vääriliselt. Viimaste aastate näidetena võiks tuua Tõnu Kaljuste tegevust Elleri sümfooniade esitamisel ja salvestamisel või Sten Lassmanni monumentaalset ettevõtmist - kogu Elleri klaveriloomingu salvestamist CD-dele. Väärikas kummardus Ellerile on olnud teatri- ja muusikamuuseumi poolt 1999. aastal asutatud Elleri muusikapreemia. Kahjuks pole seda viimastel aastatel enam välja antud. Mis on põhjuseks, seda ma ei tea.

Kuna Tartuga on Eller olnud väga tihedalt seotud, siis teeb küll pikka aega muret, et siia pole siiaaani temale mälestusmärki püstitatud. Tõepoolest, on veider, et Elleri monument pandi Tallinnasse muusikakooli juurde, mis kandis juba pikemat aega Georg Otsa nime, kuid mitte muusikakooli juurde Tartus, mis oli tolleks ajaks Elleri nime kandnud juba 15 aastat! Loodan väga, et mälestusmärk Ellerile Tartus siiski teoks saab.

On sinu tegevuses muusikuna ette tulnud ka kurioosseid momente?

On olnud piisavalt palju. Esimesena tuleb meelde seik aastast 1971, kui mind taheti nõukogude armees aega teenima panna raketiväkke. Töötasin siis hiljuti avatud Eesti Raadio arvutuskeskuses muusikafonoteegi programmeerijana (koos Nora Pärdi, Arno Rohlini ja Raimo Kangroga). Mu ametinimetus oli insener-metoodik, programmeerija. "Selliseid mehi on meil raketiväes väga vaja," ütles mind sõjaväekomissariaadis küsitlenud major. Suutsin siiski tõestada, et olen "muusika-insener" ja raketiväes poleks minuga midagi peale hakata. Ja sõjaväeteenistus õnnestus läbida muusik-madrusena Tallinnas mereväe orkestris.

Kuna sul on liginemas ümmargune tähtpäev, oli mai lõppu planeeritud sinu juubelikontsert. Praegu on suur segadus ja keegi ei tea, millal normaalne elu taastub. Mis oli plaanis seal kuuldavale tuua?

Mai lõpus Tartu ülikooli aulas toimuma pidanud autorikontserdile olid esinema kutsutud noored muusikud erinevatest muusikakoolidest, Tartu Noortekoor, mitu pianisti ja teisi soliste. Nüüdseks on selgunud, et kontsert on edasi lükatud ja see toimub samade esitajatega Tartu ülikooli aulas 7. novembril 2020. Kavas on kuuldavale tuua muusikat Lasnamäe muusikakooli residentuuriajast, katkeid "Tartu piltidest" ja "Eesti maastikest" pianistide Andre Hinni, Helen Põldmäe ja Ralf Taali esituses, samuti kammerooperi "Emajõe ööbikud" mitmeid numbreid. Heigo Rosin marimbafonil ja teistel löökpillidel esitab "Eruptsiooni" tsüklit "Atlantise jälgedes". Esiettekandel on kolm uudisteost - kooritsükkel "Kolm armastuslaulu" Kristiina Ehini luulele, kuus osa 12-osalisest akordionitsüklit "Aastaajad" (Henri Zibo) ja kolmeosaline süit sopransaksofonile ja marimbafonile "Rännakud I", milles kajastuvad muljed hiljutiselt reisilt Lõuna-Prantsusmaale Provencei, esitajaiks Rene Laur ja Heigo Rosin. Seda viimast teost lõpetasingi "maapaos".

Kuidas praegusesse perioodi suhtud? Mis on selles head, mis

halba?

Praegune eriolukord on meile kõigile uus ja senitundmatu. See on tavapärase elurütmi täiesti pea peale keeranud. Piirangud on aga absoluutselt vajalikud, teistmoodi viirusele piiri panna ei saa. Halb on see, et inimestevaheline suhtlus saab kannatada, eriti on puudutatud sellest lapsed ja vanurid. Ja paljud inimesed kaotavad mõneks ajaks või pikemaks ajaks töö.

Head võiks praeguses olukorras näha selles, et viirusepuhang on justkui hoiatus mõistusega olendite heaoluühiskonnale, et tagasilöögid lähtuvalt piiramatust tarbimisest ja looduse turjal ratsutamisest tulevad igal juhul. Mis kinnitab tõde, et kõik asjad on maailmas omavahel seotud. Ja veel - oma maakodus "maapaos" olles saan maja korrastamise heaks rohkem teha kui kunagi varem.

ALO PÕLDMÄE

(helilooja ja muusikaloolane)

- Sundinud 22. mail 1945 Tartus kirjandusteadlaste Rudolf Põldmäe ja Aino Undla-Põldmäe teise lapsena. ▪ Oli aastail 1949-1955 küüditatud Siberisse.
- Õppinud algul eraviisil klaverit Aleksandra Sarve juures, seejärel lõpetanud Tartu muusikakooli oboe erialal Jaan Hargeli õpilasena.
- Lõpetas 1970. aastal Tallinna konservatooriumi kompositsiooni erialal Heino Elleri õpilasena (oli tema viimane lõpetaja).
- * On kirjutanud lavateoseid: balletid "Merineitsi" (1974, Vanemuine) ja "Sõnni tund" (1977, esiet 1981, Vanemuine), kammerooperid "Raeooper" (1984/85, esiet 1986, Estonia), "Depressioon baaris" (1997, Von Krahli teater), "Kontrabass-kuningatütar" (2006, EMA), "Emajõe ööbikud" (2019, Tartu Uus Teater), nukumuusikal "Verine John" (1979, esiet 1980, Nukuteater). Palju mitmesugust instrumentaalmuusikat, nt kontsert löökpillidele ja sümfooniaorkestrile (1981), kontsert oboele ja kammerorkestrile (1974), "Kaks ornamentit" oboele ja kammerorkestrile (1969), palju kammerteoseid eri koosseisudele, sh sonaate ja süite, tuntuim "Loire'i lossid" kahele klaverile (1980). Koori-ja vokaalmuusikat, palu lastele, muusikat filmidele jpm.
- Oli 1968-1970 Eesti Raadio muusikasaadete toimetaja ja ERSO oboemängija, 1969-1971 Eesti Raadio arvutuskeskuse muusikakodeerija, 1972-1980 Tallinnfilmi muusikatoimetaja, 1980-1993 heliloojate liidu juhatuse vastutav sekretär ja aseesimees. Laulis 1966-1971 ansamblis Collage, 1972-1977Tallinna Kammerkooris. ▪ Töötanud 1983-2016 heliloomingu õpetajana: Tallinna muusikakeskkoolis, Otsa, Nõmme, Saku ja Elleri

muusikakoolis. Õpilasi on üle saja, tuntumad: Tõnu Kõrvits, Helena Tulve, Ülo Krigul, Mari Vihmand, Liis Viira, Pärt Uusberg, Aare Kruusimäe, Maksim Štšura, Vsevolod Pozdejev, Siim Liik, Kristjan Kõrver, Maria Kõrvits, Riine Pajusaar, Rauno Remme, Matis Leima, Andrus Rannaääre, Evelin Kõrvits, Aaro Pertmann, Mari Amor, Evelin Seppar, Raun Juurikas, Siim Liik, Astra Susi, Jakob Juhkam jpt.

- Oli 1993-2009 Eesti teatri-ja muusikamuuseumi muusikaosakonna juhataja. Koostanud noodikogumiku "Ludvig Juht ja tema kontrabass" (2003); raamatud:"130 aastat eesti laulupidusid"(üks koostajaid, 2002), "Eesti Teatri-ja Muusikamuuseum 1924-2004" (üks koostajaid, 2004), "Mu kallis Niina!"(Raimond Valgre kirju Niina Vassiljevale, 2010), "Armas sõber Eduard!"(Eduard Tubina kontrabassikontserdi sünnilugu läbi Ludvig Juhti ja Eduard Tubina kirjade, 2014), album "Eesti klaver" (2016).
- Paljude kultuurilooliste artiklite autor, Elneti nimistu andmeil kirjutanud alates 1982. aastast 425 (!) eri žanris artikli; ajalehed: Sirp, Postimees, Tartu Postimees, Õpetajate Leht, Maaleht jne; ajakirjad: Muusika, Teater. Muusika. Kino, Kultuur ja Elu, Klaver, Reisimaailm, Eesti Mets, Eesti Loodus jne; aastaraamatud: Tartu Linnamuuseum, AegKiri jne.
- Eesti rahvusliku klaverimuuseumi idee autor ja üks asutajaid 2005. aastal. ▪ Auhindu: Eesti Kultuurkapitali helikunsti sihtkapitali aastapremia (2006,2017), Heino Elleri preemia (2007),Tartu kultuurikandja aunimetus (2014), Eesti rahvuskultuuri fondi Kristi ja Siim Kallase allfondi stipendium (koos lavastaja Ivar Põlluga ooperi "Emajõe ööbikud" eest, 2019).

Virge Joamets